

Tommaseo, que el cita en Giovanni Villani († 1348) i en Jacopone da Todí († 1306). Al costat hi tenim l'adjectiu *scàpolo* 'lliure, amollat, no subjecte', i avui sobretot 'solter, cèlibe' [segona meitat S. XVI], ja documentat en Burchiello († 1448) i en una traducció de 1323; hi ha així mateix logud. ant. *scapulu* 'lliure, solt' (en els Estatuts de Castelsardo, S. XIV, KJRPb VIII, 167, que podria ser genovesisme, però cf. campid. mod. (*i*)*scappu* id.). Ara bé, una de dues: a la -p- intervocàlica italiana hauria de correspondre en català una -b- (comp. el cast. *escabullirse*), o bé enfront de la -p- de la nostra llengua hauríem de veure allà una -pp- doble.

Seria, doncs, lícita conjectura, pensar en un italianisme d'extracció nàutica;³ però no perdem de vista que si, quant a la terminologia de la navegació i de la construcció naval, abunden els italianismes pertot, i sembla que n'hi ha més en català que no catalanismes en italià, pel que fa al dret nàutic la llengua del *Consolat* tenia més per donar que per rebre.

Però si no hi ha manlleu en cap dels dos idiomes, la conclusió forçosa és que una de les dues formes ha d'haver sofert alteració per contaminació d'una altra paraula. Si *escàpol* fos derivat d'*escapar*, cosa que no fóra inconcebible des del punt de vista morfològic,⁴ fóra difícil d'explicar la reducció italiana de **scappolo* a *scapolo*, i fins suposant un origen dialectal o foraster, sembla que la influència de *scappare* hauria hagut de determinar una adaptació del mot amb -pp-

A això s'afegeix el testimoni del cast. *escabullir* amb la seva -b- que s'harmonitza amb la -p- italiana i que ja és un mot antic. N'hi ha un testimoni inseguet en el S. XIII (veg. el DCEC, article extens II, 318-20 on deixo alguns detalls); de tota manera n'hi ha un d'*escabollirse* en el S. XIV, i *descabollirse* fou usat ja per Juan de Mena c. 1444; diversos casos de *descabullirse* en la cròn. d'A. de Luna (c. 1460); i tant la forma en *des-*, com la que avui ha predominat, són freqüents des del S. XVI; alguns exs. típics entre els antics: «anguila se dize --- porque mientras con mayor fuerça se aprieta tanto más presto se *escabulle* de la mano» (A. de Palencia, 1490); «agora os quiero meter en un laberinto, de donde avrés menester para *descabulliros* otro que palabras», Juan de Valdés, «sin contrapesa de carga que te duela, te podràs *descabullir* y desaparecer con la obscura sombra de la noche» Pz. de Hita.

Sens dubte en lloc d'aquesta -b- el portuguès i el català, en aquest verb en -ir, estan d'acord a presentar una -p-. I en portuguès és antic *escapular-se* 'esmunyir-se', 'escapar-se', per més que avui s'empri sobretot en el llenguatge jargonesc⁵ i dialectal,⁶ però també s'usa literàriament,⁷ i el trobem ja en un clàssic de mj S. XVI, João de Barros i en d'altres («o negro *escapulio* do arvoredo», «por desastre lhe *escapuliu* hũa nao», en aquell, però el reflexiu es troba així mateix en el *Flos Sanctorum*, ed. 1567 «crime de que não poderá *escapular-se* com cautelosas palavras»; d'aquí un postverbal *escapulla* 'subterfugi, escapatòria', ja freqüent en el S. XVI; menys cert és que apareguin *esca-*

pulir-se i *decabullir-se* en Sá de Miranda i *escabullir-se* en galleg (veg. DECH).

Val a dir que la història d'*escapolir* en català sembla ser més recent. Callen tots els diccionaris antics; sembla aparèixer en el *DTO.*, però només a partir de l'ed. de 1757, no en Lacav., sí des de Belv.⁸ el *DAG.* l'assenyala en un prosista de 1891 i se'n citen exs. en Genís Aguilar i en NOLLER, ultra algun de recent; consta que és popular a Cerdanya (*BDC* II, 53) i que a Barcelona ha passat per mot murriesc (*BDC* VII, 33), però avui n'ha rehabilitat l'ús la llengua literària, i TForteza (*Gram.*, 233c) declara que és «mallorquí i català» (*AlcM* només cat. or.).

En total s'imposa admetre que hi ha hagut ací encreuaments d'arrels. I que, com ja ho diuen M-Lübke (*REW*, 1666 i 2965) i altres especialistes de l'italià, els it. *scapolare* i *scàpolo* provenen de **EXCAPULARE* 'deslligar del llaç', derivat de *CAPULARE* 'capturar amb llaç un animal' (Columella) i de *CAPULUM* 'llaç de caçar animals', o 'de subjectar-ne' (ja en St. Isidor, etc.); llavors la -p- cat. seria deguda a la incorporació a la família d'*escapar*, i podrem admetre que el cast. *escabullir* ens conserva el consonantisme intervocàlic originari, alterat en cat. per aquella metacedeusi.

I en efecte és un fet comprovat que en català mateix s'han usat formes amb -b-, algunes de les quals poden estar influenciades pel castellà, però n'hi ha algunes que bé hem d'eximir d'aquesta sospita: ja el valencià Antoni Canals l'usà a la fi del S. XIV: «tementme que no-m entremesclen en alguna difficultat, de la qual no-m puscha *descabollir*» (*Providència*, *NCL.*, 86; ja Alart llegia així mateix en l'edició coneguda com *Libre de Sèneca*); «*descabullirse* o desembolicarse dels llaços: expedire, extricare, liberare se cassibus» parlant d'un senyalar que ha caigut en el parany, OPOU (*TbPu.*, 58): segons el seu costum dóna en primer lloc la forma valenciana quan li sembla acceptable en la llengua comuna, i en segon lloc la més usual en el Princ.; d'ell passa a Lacav., *DTO.* i Sanelo (no CROs).

Les dues formes degueren lluitar i en part es mesclaren: «los vells atxacosos y las senyoras prenyadas, ab altres individuos de la noblesa, lograren llicència de l'Exc. Sr. Conde de Ricla per *escapullirse* de palácio, anant-se'n a retiro», B. de Maldà (*Excursions*, p. 170), també Belv. i Lab., i *escapullirse*, *escapullid* 'escabullirse, desaparître, elabi' en el menorquí Febrer Cardona; intervenint majorment *escapar*: «mon pare y mare / --- s'han venuda la hisenda / per mi fer *escapallir*» (escapar de les quintes), MilàF (*Romillo.*, 115E) i d'altra banda la forma pagesívola mallorquina *escapullar-se* (*AMAlcover*, *AlcM*). No és estrany, doncs, que especialment en els dominis occidental i valencià hi hagi fins puristes que hagin demanat l'admissió del verb *escabullir* (*MGadea*, etc.; el lleidatà JBXuriguera, 1964, purista força rigorós). En fi, en la -ll- de la forma castellana o de tipus castellà, l'explicació més simple és la influència del verb *bullir*, que en l'acc. de 'bellugar-se' s'hi acostava tant pel sentit, i hi degueren contribuir el cast. dial. *escullirse/escullarse* 'lliscar, esmunyir-se'; i els factors morfològics